

Lars Heltoft

*Professor i dansk sprog og sprogvidenskab
Roskilde Universitetscenter
heltoft@ruc.dk*

Bent Preisler

*Professor i engelsk sprog og sociolingvistik
Roskilde Universitetscenter
preisler@ruc.dk*

Kronikken

Sigtet med en sproglov

Sproglovsdebatten

Man kappes om at beskytte det danske sprog for tiden. Modersmålskredsen udsender fra marts et sprogtidsskrift hvis erklærede linje er den evige puristiske med krav om at dansk skal forblive uforandret og beskyttes mod en udvikling der indebærer (vi citerer) “banale udtalevanskeligheder, forståelses- eller bøjningsfejl på femteklasse-niveau og ikke mindst afvikling af danske ord til fordel for (overflødige) engelske” (e-mail rundsendt af Modersmålskredsen d. 13.3.2007). Lidt mindre begrebsforvirring er der i et lovforslag under behandling i Folketinget som pålægger regeringen at forberede en dansk sproglov hvis formål er “at sikre en sammenhængende dansk sprogpolitik, der kan bidrage til styrkelse og udvikling af det danske sprog som et komplet og samfundsbærende sprog”. Bemærkningerne til lovforslaget er, for så vidt de henviser til Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik (*Nyt fra Sprognævnet* 2003, nr. 2), mindre pinlige end man kunne have frygtet i et sproglovsforslag fremsat af Søren Krarup & Co.

I sin kommentar til lovforslaget konkluderer Sprognævnet at “Udviklingen siden 2003 har medført en stadig stigende dominans af engelsk i de videregående uddannelser og dermed en øget risiko for at dansk i løbet af få år ikke længere vil kunne betragtes som et komplet og samfundsbærende sprog” (notat af 27.01.07 til Folketingets Kulturudvalg).

Forfatterne til denne kronik besluttede at bidrage til debatten, og kronikken bygger på vores notat til Folketingets Kulturudvalg af 01.02.07, som ikke er i modstrid med Dansk Sprognævns, men har et anderledes fokus.

Som udgangspunkt er det vigtigt for os at slå fast at debatten om en sproglov ikke kan handle om det danske sprog som sprogsystem. Her er der ingen problemer som

en sprogløvs kan eller skal tage sig af. Debatten må derimod handle om mulighederne for at *bruge* sproget.

I den henseende peger vi på nærliggende historiske erfaringer med dansk og dansk sprogbrug som kan sætte den aktuelle diskussion i perspektiv. Vi ønsker at gå helt tilbage til perioden ca. 1780 til 1850, til den centrale slesvigske landsdel Angel, hvor der dengang fandt et drastisk sprogskifte sted som er en væsentlig forudsætning for landsdelens senere overgang til tysk nationalitet. Perioden beskrives normalt som en politisk-national udvikling som led i fællestysk nationalisme, et resultat af det højtyske kirkesprogs prestige og slesvig-holstensk agitation.

Men sprogskiftet skal givetvis forstås i et helt andet perspektiv, nemlig som en følge af den holstenske dominans, økonomisk og lokalpolitisk, på de store godser nord for Slien, og af det tyske handelsborgerskabs dominerende stilling i de store byer. Det har ikke været vigtigt nok for bønderne i Angel at videregive dansk til deres børn, simpelt hen fordi det danske sprog ikke betød noget videre for deres livsmuligheder. Det sprog der gav arbejde, fæste og mobilitet, var plattysk¹.

Vi nævner dette for at minde om hvilken karakter et sprogskifte har. Det er betinget af daglige livsvilkår, ikke af nationale festdage.

Bilingualisme og tosprogethed

Nogle partiers synspunkter synes at bygge på en uklar forestilling om noget vi kunne kalde "bilingualisme", defineret som ideen om et samfund hvor borgerne lige godt og til praktisk fuldkommenhed behersker to sprog. Denne forestilling kommer til udtryk i krav om at "engelsk skal være vores andet modersmål" og "danskere skal være lige gode til dansk og engelsk". Forestillingen om bilingualisme ligger formentlig også bag ved programerklæringer som "engelsk skal være officielt sprog i Danmark". Men bilinguale samfund findes ikke, og det alene af den grund at anvendelsesmulighederne for to sprog aldrig vil være de samme. Der vil være indflydelse og magt knyttet til det ene som ikke er forbundet med det andet. Der vil være udtryksmuligheder i det ene som ikke findes parallelt i det andet, netop fordi anvendelsesmulighederne er forskellige. På individniveau giver bilingualisme bedre mening, brugt om enkeltpersoner der kan gå ind og ud af to sprog og i praksis beherske dem begge to, inden for den arbejdsdeling som sprogene uundgåeligt har. Der findes givetvis færinger og walisere der er bilinguale i denne betydning af ordet, men hverken Færøerne eller Wales er i nogen forstand "bilinguale" samfund.

Til gengæld er samfund som er præget af flere sprog rangeret i et anvendelsesorienteret hierarki, normen snarere end undtagelsen rundt om i verden, og det tosprogede samfund, således defineret, er ingen sjældenhed. Til forskel fra ideen om bilingualisme er tosprogede samfund normalt ikke sprogligt stabile. Den historiske erfaring er at det materielt bedst understøttede sprog vinder, mens det andet bliver

perifert og eventuelt forsvinder. Verden er fuld af eksempler, men nogle er ganske nære og relevante, også ud over sprogskiftet i Angel fra dansk til plattysk: marginaliseringen af irsk i Irland, af det skotske litteratursprog Scots (efter 1714) i Skotland, og faktisk også sprogskiftet fra plattysk til højtysk som kultursprog i Sydslesvig og Holsten. To sprogs død som kultur- og samfundssprog (plattysk og Scots), og marginalisering af et tredje (irsk). Ej heller behøver "samfund" nødvendigvis at betyde (hele) det nationale samfund. Det ene sprog kan få overtaget inden for et sprog-samfund i snævrere betydning, f.eks. en enkelt erhvervssektor eller en stor arbejdsplads, i det omfang virksomheden og medarbejderne ser en (materiel) interesse i det.

Sprogbrugens vilkår

Sprogdebatten og argumentationen om det danske sprogs stilling præges af en opfattelse af sproget som en selv voksende organisme, ofte med en patient- eller sygdomsmetaforik som baggrund, f.eks.: "Sproget har det fint"; eller ligefrem en konkurrence- eller sportsmetaforik: "dansk er i topform", "dansk taber terræn". Sådanne metaforer og denne vinkel på problemet er vildledende. Det er ikke "sprogets tilstand" der er problemet, men sprogets brugsmuligheder. Og det afgørende spørgsmål er om danskere, specielt danske institutioner og organisationer, har en klar interesse i at benytte dansk som sprog, eller i at anvende engelsk, subsidiært gå helt over til dette sprog.

Vi skal nedenfor eksemplificere med forhold fra uddannelsessystemet, men vi vil pege på at den væsentligste parallel til de holstenske godser i Angel er det store og eksporterende private erhvervsliv i Danmark. Hvis dansk sprog i det daglige arbejde her har karakter af en ligegyldig eller undværlig kvalifikation, vil en væsentlig forudsætning for et senere sprogskifte være skabt.

Den institutionelle problematik kan udmærket illustreres med universiteterne som eksempel. Her ligger hovedkonflikten for os at se mellem på den ene side marginale kvantitative, økonomiske interesser og på den anden side kvalitetsinteresser der også er økonomisk meget vigtige, nemlig at forskningen og undervisningen har en høj standard. Folketinget har med den gældende universitetslov ønsket at anskue uddannelsesinstitutionerne som kvantitativt motiverede virksomheder der skal tjene penge på et globalt uddannelsesmarked, og ikke primært som kvalitative vidensinstitutioner.

Det i øjeblikket tydeligste eksempel på sproglige konsekvenser heraf er Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL, for fremtiden en del af Københavns Universitet), som pr. 2010 agter at overgå helt til undervisning på engelsk – med det ene og eneste argument at man skal agere som global konkurrent. Efter alt hvad vi kan se, taler man her om blot at tiltrække en lille marginal af nye udenlandske studerende, med en omkostning der ikke er til at overskue. En overgang til engelsk

må nødvendigvis i en længere periode føre til et kvalitetsfald i undervisningen, og dansk landbrug og det danske samfund kan næppe være tjent med en dyrlægeprofession hvis hele faglighed er udviklet på engelsk. Endnu et eksempel: undervisning på ph.d.-niveau lider under mangel på en egentlig og direkte finansiering af undervisningen, f.eks. efter taxameter. Dette kan tvinge forskerskoler og ph.d.-skoler ud i ren undervisning på engelsk – og hvorfor? For at kunne tiltrække en marginal af udenlandske studerende.

Problemet er generelt: de højere uddannelser tilskyndes fra alle sider til deltagelse i en udvikling i retning af størst mulig studenter- og lærermobilitet på tværs af grænserne, ikke mindst inden for EU. Derfor er der et konstant pres på uddannelserne for at udbyde kurser etc. på engelsk, hvilket betyder at dansk er i fare for at blive fortrængt som arbejdsprog i de højere uddannelser hvis der ikke er finansiering til at sikre undervisning på dansk.

Spørgsmålet om at fastholde dansksproget undervisning på alle niveauer kan ikke reduceres til et spørgsmål om at fastholde og udvikle danske videnskabelige begreber og terminologi. Den dansksprogede undervisning på universiteterne er en nødvendig forudsætning for at udvikle danske begreber i det hele taget, og de to problemer må ikke forveksles.

Endelig har vi peget på – ligesom Dansk Sprognævn nu gør det – at institutionel marginalisering af dansk til fordel for engelsk vil føre til demokratiske problemer overalt i samfundet hvor ikke alle danskere er lige fortrolige med det engelske sprog.

Note

- 1 Emnet er behandlet af Anders Bjerrum: Sprogskiftet i Sydslesvig og dets Aarsager. I: *Danske Folkemål* 32, 1990.